

Het Hooglied.

I. Realia

Dit boek is met zijn 117 verzen en 8 hoofdstukjes een van de kleinste boeken in de bijbel en vindt zijn plaatsje onder “De Geschriften”.

De tijd van het ontstaan is slechts bij benadering aan te geven. Op basis van taalkundige gegevens wordt een datering van “omstreeks het einde van de 5de eeuw BC” vooropgesteld.

Dit houdt in dat koning Salomo de auteur niet kan geweest zijn.

Zo worden aan Salomo ook de boeken Prediker, Wijsheid en een aantal Psalmen toegedicht. Het is een bekend gegeven dat literaire composities toegeschreven werden aan grote en bekende namen. Zo vinden deze gemakkelijk toegang tot een breed lezerspubliek en wordt meteen de autoriteit boven ieder verdenking geplaatst. Zulke werken worden pseudonieme geschriften genoemd.

Het Hooglied is in de canon van de bijbel opgenomen omdat de rabijnen in meerderheid, en met name rabbi Akiba (overleden in 135 na C), een allegorische interpretatie aanhingen.

“Alle boeken in de Tenach zijn heilig, maar sjir ha sjiriam is het heiligste van alle boeken.”

De rabijnen leefden in de overtuiging dat Israël de bruid was die, “met koorden van liefde” aan haar God en Heer werd gehuwd.

II. Hoofdpijn

Maar het erotisch taalgebruik en de aanwezigheid van een overduidelijke liefdeslyriek in dit lied, heeft de christelijke kerk eeuwenlang hoofdpijn bezorgd.

Hoe moest deze tekst verklaard worden binnen een toch eerder vijandige context.

In het christendom werd het ideaal van een celibatair leven, in dienst van Christus en de Kerk, ver boven dat van een gehuwd leven gesteld. Sexualiteit werd benaderd als een noodzakelijk kwaad, enkel tolerabel in functie van een procreatie.

De grote apostel Petrus en de krachtige geloofsverkondiger Paulus hebben “het gelijkheidsbeginsel” verder zwaar met de voeten getreden en een loodzware erfenis nagelaten. De jonge christelijke kerk zette deze bittere traditie ongenadig voort.

Het lichamelijke onderscheid tussen mannen en vrouwen werd van het grootste belang geacht. Kerkvader Tertulianus (160-220 na C.) afkomstig uit Cathago bracht op een erg scherpzinnige wijze de grote leerstellingen van de jonge Kerk onder woorden.

Over vrouwen kon hij geen zinnig woord schrijven:

“Jullie zijn de poorten van de duivel. De toorn van God rust op jullie geslacht tot in deze tijd, zoals jullie schuld ook noodzakelijkerwijze voortleeft”.

Hij beroept zich voor deze uitspraak op het verhaal van Adam en Eva.

(Dit citaat dient enkel het doel, dus dames, wees mij zondaar genadig.)

Je zou deze instelling dus als volgt kunnen omschrijven:

“Mannen zijn geestelijk, vrouwen zijn zondig vlees”.

Onaanvaardbare en vertrokken axioma's zijn hierdoor tot stand gekomen. Tot vandaag heeft de Goddelijk geachte inspiratie van de H. Schrift iedere fundamentele binnenkerkelijke evolutie gesmoord. Deze zware ballast kan en mag dus niet overboord gegooid worden. Het

ongelijkheidsbeginsel tussen man en vrouw blijft als een strak gespannen, pijnlijke prikkeldraad doorheen de geschiedenis van onze kerk lopen.

Als de kerk aan de mannelijke exclusiviteit blijft vasthouden levert zij mogelijk het bewijs dat deze stelling haar “raison d’être” was.

Om dit te illustreren halen wij 1Tim.2,8-14 aan. Paulus geeft in deze pastorale brief, opgenomen in de canon, weer hoe een christelijke gemeente hoort te bidden:

*“Ik wil dus dat op elke plaats waar de gemeente samenkomt om te bidden, de mannen hun handen opheffen in een geest van godsvrucht, die haat en ruzie uitsluit. Eveneens dat de vrouwen daarbij op passende wijze gekleed gaan en zich liever sieren met bescheidenheid en ingetogenheid dan met ingewikkelde kapsels, met goud, parels of dure kleren; voor haar die godvruchtig wil zijn blijven goede daden het fraaiste sieraad. Zij moet rustig en met gepaste **onderdanigheid** profiteren van het onderricht. Ik sta haar niet toe **zelf** onderricht te geven of de man te overheersen; zij moet rustig toehoren. Want Adam werd het eerst geschapen en daarna Eva. Adam werd niet misleid maar het was de vrouw die zich liet bedriegen en daardoor tot overtreding kwam. Maar zij zal gered worden door haar moederschap, als zij volhardt in geloof en liefde en heiligheid met bezonnenheid.”*

Eén voorbeeld is geen.

Wij vervolgen:

1Kor.11,7-10:

*“Een man hoeft zijn hoofd niet te bedekken want hij is Gods evenbeeld en een afstraling van zijn heerlijkheid, terwijl de vrouw weer de glorie van de man is. De man is niet genomen uit de vrouw, **maar de vrouw uit de man** en de man is niet geschapen om de vrouw, maar de vrouw om de man. Daarom moet de vrouw een sluier op het hoofd dragen.”*

Paulus maakt binnen zijn bedenkelijke logica zichzelf blind voor de biologische werkelijkheid. De man was de eerste! De vrouw lijdt de pijn, de man rekent zich de verdienste aan.

Er kunnen nog meerdere voorbeelden aangehaald worden die deze opvatting illustreren. Om ontmoediging en wrevel te voorkomen beperken wij ons tot deze twee.

Nergens vindt men in het evangelie enige aanleiding tot zulke starre en ongenadige uitspraken. Het tegendeel is waar.

Zulke uitspraken lijken vandaag ondenkbaar. Hun echo blijft echter hoorbaar naklinken.

Toch dienen wij Paulus nog een keertje aan te halen.

Hij geeft in Ef. 5,21-33 een aantal betekenisvolle aanwijzingen over het christelijk gezin en de draagwijdte van de echtelijke liefde.

In vers 25-31 staat:

*”**Mannen**, hebt uw vrouwen lief zoals Christus de kerk heeft liefgehad. Hij heeft zich voor haar overgeleverd om haar te reinigen door het waterbad met het woord. Hij heeft de kerk tot zich gevoerd als een heerlijke bruid, zonder vlek of rimpel of fout, heilig en onbesmet. Zo moeten ook de mannen hun vrouwen liefhebben, zoals ze hun eigen lichaam liefhebben. Wie zijn vrouw bemint, **bemint zichzelf**. Niemand heeft ooit zijn eigen vlees gehaat; integendeel, hij voedt het en koestert het. Zo doet Christus met de kerk omdat wij ledematen zijn van zijn lichaam. Daarom zal de man vader en*

moeder verlaten om zich te hechten aan zijn vrouw en die twee zullen één vlees zijn.”

Dit is weer een nadrukkelijk mannelijke benadering van het huwelijk die, na een bijzonder mooie beeldspraak, eindigt in een “**vleselijke**” uitspraak.

In vers 32 voegt hij daar onmiddellijk aan toe: “**Dit geheim heeft een diepe zin. Ik voor mij betrek het op Christus en de Kerk**”.

In vers 33 maakt hij van de gelegenheid gebruik om nog eens met het vingertje te wijzen en orde op mannelijke zaken te stellen: “**Hoe dit ook zij, ieder van u moet zijn vrouw beminnen als zichzelf en...de vrouw moet ontzag hebben voor haar man.**”

Volgens Paulus moesten mannen hun vrouwen “liefhebben”, vrouwen moesten “onderdanig” zijn aan hun mannen en “ontzag” koesteren.

Paulus laat hiermede de lezer(es) in onvrede achter: “Er hangt teveel discriminatie en te weinig romantiek in de lucht”.

Wel duidt hij op een mysterieuze wijze op de diepe zin van het geheim van de liefde voor de gehuwden net als voor diegenen die ongehuwd blijven omwille van Christus en de kerk..

III. Het Hooglied zet een totaal andere toon.

De aanvang van het Hooglied spreekt boekdelen.

Het meisje zucht smekend:

“Overstelp mij met de kussen van uw mond, want uw liefkozingen zijn zoeter dan wijn.” (1,2)

In deze lyrische tekst spreken twee smoorverliefde mensen hun smachtend verlangen uit.

In de marge van dit verhaal komen ook een koor en de broers van het meisje aan bod. Zij leveren als “buitenstaanders”, zoals gewoonlijk, enig commentaar op de twee geliefden,

De nieuwe bijbelvertaling beschouwt het boek als een éénheid die uit zeven onderscheiden delen bestaat:

-van 1,2 tot 2,7

-van 2,8 tot 3,5

-van 3,6 tot 5,1

-van 5,2 tot 6,3

-van 6,4 tot 7,6

-van 7,7 tot 8,4

-van 8,5 tot 14.

In het boek onderscheiden wij verschillende, afzonderlijke liedjes:

-Vier beschrijvingsliederen (WASF). Het Arabische woord WASF staat voor een subgenre in de liefdespoëzie van het Nabije Oosten. Een “Wasf” is een beschrijvend gedicht dat de schoonheid van de geliefde bezingt. De lichaamsdelen komen in volgorde één voor één aan de beurt. In hun vroegste vorm verschenen zij in de Egyptische poëzie t.t.v. Raämses I en II (1300 BC).

In het Hooglied vinden wij ze in 4, 1-5; 5, 10-16; 6, 4-7; en 7, 1-7

-Liedjes van verlangen:

1, 2-4

-Liedjes van bewondering

1, 12-14

-Een lentelied

2, 8-17

Van bij het prille begin heeft de Kerk met deze tekst geworsteld.

IV. Vanaf Origenes.

Origenes (° 185 na C in Alexandrië) schreef tussen 240-245 een tiendelig commentaar op het boek. Hij biedt heel wat nuttige informatie aan de lezer maar besluit veelzeggend:

“Daarom is het nodig om deze dingen een geestelijke betekenis te geven”.

Allegorisering werd niet ervaren als “inlegkunde”, maar als de hoogste vorm van “uitlegkunde”. Pas als de mystieke betekenis opgedolven was kon de werkelijke betekenis aan het licht komen. Elke heilige tekst heeft immers twee betekenislagen:

- een letterlijke (fysisch-historisch) en
- een geestelijke (spiritueel-mystiek),

waarbij de laatste de werkelijke betekenis van de tekst is.

Wij geven een voorbeeld:

Jeruzalem.

Stad in Israël-Palestina met een welbepaalde geschiedenis(=historisch-letterlijke betekenis)

Maar Jeruzalem is meer dan dat. De stad draagt een allegorische betekenis.

- = stad Gods, waar de tempel staat en Gods geboden heersen
- = de plaats van God op aarde (theologische betekenis); ze wordt dan Sion genoemd.
- = van deze stad bestaat een negatief: Babylon.
- = individuele ziel, “gegrondvest” op Gods woord, bestand tegen alle aanvallen.
- = de volmaakte toestand die aan het einde der tijden over de aarde zal neerdalen, een goddelijke en volkomen stad, het hemelse Jeruzalem.

Origenes beweegt zich hiermede binnen het algemene antropologische kader van de Grieken.

De mens is volgens de Griekse opvatting een geheel van twee personen: een innerlijke en een uiterlijke: ziel en lichaam.

De innerlijke persoon, de ziel is geschapen naar Gods beeld en gelijkenis en is daarom onsterfelijk. De uitwendige persoon, het lichaam, is een secundaire constructie van God opgebouwd uit aardse materie: **Stof**.

Deze opvatting krijgt haar pregnantie in de manier waarop over beide “personen” wordt gesproken. Zij worden allebei van dezelfde attributen voorzien.

Hun activiteiten worden gelijklopend beschreven.

Wat letterlijk van de ene persoon, het lichaam, kon worden gezegd, kon figuurlijk, dus allegorisch ook van de andere persoon, de ziel worden gezegd.

De ziel is een homunculus (een eigen mens) met alles erop en eraan.

Het Hooglied is bij uitstek geschikt om deze oefening te ondernemen.

Maar...

roepen de exegeten in koor:

“De hogere geestelijke betekenis kan enkel worden verstaan door iemand die zelf ook “geestelijk” is”.

Gelijk wordt alleen door gelijk erkend.

Wij moeten de letterlijke betekenis dus niet begrijpen omwille van zichzelf, maar om te kunnen doorstoten naar de geestelijke betekenis.

Deze ligt onder de letterlijke verborgen en openbaart zich enkel aan de beschouwende blik van ingeleide lezers.

Met deze beschouwende blik leest Origenes het Hooglied en schrijft er erg ingenieuze commentaren op.

Het wordt een bundel liederen die de wederzijdse liefde en het verlangen van Christus en zijn bruid, de kerk beschrijven.

Gregorius de Grote (6de eeuw) zet deze traditie voort.

Hij is zich terdege bewust van de fysieke laag van deze liederen. Hij schrijft: “ *In dit boek worden kussen, borsten en dijen genoemd (nominantur enim in hoc libro oscula...) Hij voegt daar aan toe: “De woorden van de liefde die beneden is (amor qui infra est) worden gebruikt om de ziel te bewegen tot de liefde die boven is (amor qui supra est)”.*

Dus allegorisering is hier geen ontkenning of sublimatie.

Het betreft een “meerlagig” omgaan met seksualiteit.

In de spiritualiteit van de contemplatieve kloosterlingen wordt de verliefde wens van het meisje “*Overstelp mij met de kussen van uw mond*”, een zin waarvan ook zij niet genoeg kunnen krijgen.

Hierdoor wordt het verlangen uitgedrukt om **geestelijk en mystiek met Christus te kunnen “verkeren”**.

De grote mysticus **Bernardus van Clairveaux** werkt van 1135 tot 1153 aan preken over het Hooglied.

Hij noemt zijn eigen uitleg een

“geestelijke wandeling in het hof van goddelijke betekenissen”.

Hij wil zijn toehoorders (monniken) en zijn lezers vervullen met het verlangen naar de liefde voor Christus. Het beeld is voor hem helder: God is de minnaar en de bruid kan de ziel van de individuele christen zijn of de smetteloze Kerk of de heilige maagd Maria.

Bernardus ontwerpt een universum aan betekenissen.. Het wordt een tuin waarin je eindeloos kan dwalen en altijd gesticht wordt. Aan niets zal het je daar ontbreken. Tegelijkertijd realiseert hij zich best dat wat hij bedrijft geen objectieve exegese is.

Het is slechts een “*geestelijke wandeling*”.

Mystieke theologie argumenteert niet, maar heeft te maken met proeven, smaken en voelen dat Christus liefde is.

Bernardus begint zijn beroemde en bekende tractaat “De Diligendo Deo” (1134 na C.) met een uiterst bescheiden opstelling:

“Neem dus het weinige in ontvangst dat ik u van mijn armoede te bieden heb. Door mij niet in stilzwijgen te hullen, voorkom ik in elk geval dat u mij ten onrechte voor een wijsgeer houdt.

*Ik beloof echter niet dat ik op al uw vragen een antwoord zal geven. Alleen op uw vraag over het beminnen van God (de diligendo Deo) zal ik het antwoord geven dat **Hijzelf** mij geven zal”.*

Daarna beschrijft hij de vier graden van liefde:

1. De mens heeft zichzelf lief om zichzelf
2. De mens heeft God lief om zichzelf.
3. De mens heeft God lief om God.

4. De mens heeft zichzelf lief om God.

*“Gelukkig wie de verdienste heeft te reiken tot aan de vierde graad, het punt waarop de mens zichzelf niet meer kan liefhebben als het niet om God is. Gelukkig en heilig noem ik iemand die het gegeven is om zoiets in het sterfelijke leven te ervaren. Het doet zich zelden voor, af en toe of zelfs maar één keer, en dan nog in een flits en met de duur van amper één tel. Het is immers een kenmerk van **hemelse omgang** en niet van menselijke gesteldheid, je op de één of andere wijze te verliezen, alsof je niet langer iemand bent, en jezelf helemaal niet meer te voelen, en van jezelf ontledigd en nagenoeg tenietgedaan te worden.”*

In de toelichting bij 4 voelt de lezer aan dat Bernardus een gelukzalig gevoel van uitputting beschrijft. Dit gevoel wordt gebruikelijk omschreven als “extase”.

Bernardus gebruikt een typologie waarin hij drie graden onderscheidt in het liefhebben van God: de slaaf, de huurling en de zoon.

Het motief om God te beminnen wordt steeds meer onbaatzuchtig.

De mens begint te beminnen vanuit zijn onmiddellijke behoefte; naarmate hij erin slaagt om die behoefte om te vormen, zal hij bevrijd raken en vervulling vinden in de onvoorwaardelijke liefde die God is.

Kenmerkend is dat hij geen van de drie graden verwerpt. Hij heeft het eerder om een cyclisch dan om een lineair proces.

Wij beperken ons tot besluit van de korte bespreking van dit prachtige geschrift tot de herhaling van één zin van deze betekenisvolle inleiding:

“Neem dus het weinige in ontvangst wat ik u in mijn armoede te bieden heb”.

Zo werd door onze begijntjes het Hooglied geïnterpreteerd als de beschrijving van de relatie van een individuele ziel tot Christus.

Het geschrift van Reinalda van Eymeren (+ 1540) vrijwel in alle begijnhoven aanwezig, bevatte in dat verband de volgende raadgevingen:

“om bij het drinken...als uit Christus wonden te drinken. om bij het slapen... tegen Christus’ hart aan te leunen.”

Boven de monumentale toegangspoort is een verwijzing naar het Hooglied aangebracht.

In Hooglied 4,12 staat: *“Een gesloten hof ben je mijn zuster, mijn bruid, een gesloten hof, een verzegelde bron”.*

In 4,13: *“Je staat in bloei als een luthof vol granaatappels met kostelijke vruchten, vol hennabloemen en nardusplanten”.*

In 4,16: *“Steek op noordenwind, kom zuidenwind, en blaas over mijn tuin, dat zijn geuren zich verspreiden! Moge dan mijn lief in zijn tuin komen en er genieten van de kostelijke vruchten.”*(meisje)

In 8,13: *“Jij die in de tuin vertoeft, laat mij je stem horen, je stem die mannen betovert”*(jongen).

Boven de poort van ons begijnhof staan de lokkende woorden:

“Comt in mynen hof, myn suster bruid”.

Er is binnen de kerk echter altijd een stil protest geweest tegen de afwijzing van zuiver lichamelijke gevoelens.

Een sterk voorbeeld hiervan treffen wij aan in de kerk van Sancta Maria della Victoria in Rome.

Daar staat een beroemd beeld van de grote beeldhouwer en architect Gian Lorenzo Bernini(+1680). Het beeld stelt de H. Teresa voor in extase.

Dit beeld wekt de indruk een sensueel geladen kunstwerk te zijn. De heilige Theresa wordt afgebeeld, liggend op haar rug die ze bovendien kromt. Haar mond is geopend en suggereert een gekreun.

Boven haar staat een engel die een speer van vuur op haar richt. Bij het tonen van de afbeelding moet men ook aandacht schenken aan de gelaatsuitdrukking van de engel en aan de richting die de speerpunt aanwijst.

De vrouwen die deze hoogste mystieke ervaring van de éénwording met Christus beleven en dus in extase raakten, werden vaak als hoogst “opgewonden” afgebeeld.

V. Het Hooglied blijft beroeren.

Gedurende de eeuwen die daarop volgden bleef het Hooglied de geesten beroeren. Componisten, geestelijken, schilders, schrijvers, dichters en beeldhouwers hebben er inspiratie in gevonden.

Modern wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat het Hooglied over een louter sexueel verlangen gaat. Parallellen in de Arabische rituele bruiloftsliederen zijn tot vandaag nog steeds in gebruik.

Moeten wij dan de allegorische interpretatie afschaffen?

Neen, dit zou van arrogantie getuigen en bovendien ook van enige domheid.

Trouwens de basisformule van de bijbel om over de relatie God en mens te spreken is de formule van een huwelijksbelofte. In theologentaal heet dat dan VERBOND.

De letterlijke betekenis en de mystieke betekenis zijn trouwens onderling verbonden door het inzicht dat de liefde een gave is, die nooit afgedwongen kan worden maar, die eens gesmaakt, de hele schepping en het leven anders maakt

De liefde is krachtig.

In Hooglied 8,6 zegt de bruid:

*“Draag mij als een zegel op uw hart, als een zegel aan uw arm:
want sterk als de dood is de liefde,
met de onverbiddelijkheid van het dodenrijk sluit zij ieder ander buiten.
Haar vonken zijn bliksemschichten, vlammen van Jawhe.”*

Niet sterker maar even sterk als de dood is de liefde.

“Dit geheim heeft een diepe zin.” (Ef.5, 32)

Dus:

*“Eet vrienden en drink,
en wordt dronken van liefde!” (Hooglied 5,1b)...*

Als je de geur van hennabloemen en nardusplanten niet meer kan waarnemen,
als alles vergrijsd en het geloof in de liefde tot een donker doolhof wordt,
je lusthof niet meer bloeit met granaatappels,
laat dan de noorden- en zuidenwind opsteken en over je tuin blazen,
krachtig, zodat zijn geuren zich opnieuw verspreiden en je
weer kan genieten van de kostelijke vruchten.